

דרום סוריה – סיפור מוכר, ידוע מראש

אודי דקל

המתקפה של משטר אסד להשתלטות על דרום סוריה, עם הפנים לרמת הגולן, מהווה שלב נוסף בהשתלטותו על מאחזי המורדים במדינה. הסכמה ישראלית לפריסת כוחות אסד בדרום סוריה, כולל ברמת הגולן הסורית, משמעותה שישראל מוכנה להשלים עם חזרת שליטתו של אסד במרחב הגבול, תוך הבנה כי כוחותיו נתמכים על ידי המיליציות השיעיות וצבאו מונחה על ידי קצינים איראניים. ישראל משליכה את יהבה על רוסיה בציפייה שזו תרחיק את הכוחות האיראניים והמיליציות השיעיות מאזור הגבול עמה, בתמורה לכך שלא תפגע בכוחות המשטר. לישראל ניסיון חיובי של גבול שקט ויציב עם סוריה טרם מלחמת האזרחים, כשאסד שלט ברמת הגולן והיווה עבודה כתובת אחראית לנעשה מעבר לגבול. אם זה המצב, נכון שישראל תתחיל לנהל דיאלוג עם משטר אסד, באמצעות רוסיה, כדי לבסס את היציבות והרגיעה ברמת הגולן, לקבוע את כללי המשחק ולדון בהגבלות על נוכחות איראן ושלוחיה (גיאוגרפיות ובאמצעי לחימה). בד בבד, עליה להמשיך למנוע בניית תשתיות צבאיות איראניות בסוריה, ולאחוז בקלף ההיזק שהיא יכולה לגרום למשטר אסד, אם יחרוג מההבנות וכללי המשחק שייקבעו.

בשבועיים האחרונים מנהל משטר אסד, בסיוע רוסיה ובעלי בריתו הנוספים, מהלך צבאי להשתלטות על מחוז דרעא בדרום סוריה, עם הפנים לרמת הגולן הסורית (מחוז קוניטרה). שיטת הפעולה בדרום דומה לזו שננקטה במרחבים אחרים בסוריה: כתישת מאחזי המורדים בירי ארטילרי כבד ותקיפה מהאוויר, כולל של מטוסי קרב רוסיים, מלווה בהזמנה רוסית למשא ומתן, שיובייל לכך שהמורדים ימסרו את נשקם, כלומר: ייכנעו ללא תנאי. כמו במקומות רבים אחרים בסוריה, נוכח הלחץ הצבאי הכבד קרסו קווי המורדים ויישובים רבים נכנעו בלי קרב. ואולם, כל זמן שהמורדים מסרבים לפניה נמשכת המתקפה על מאחזיהם, ובעוצמה גוברת, והתנאים שמציגה רוסיה להפסקת הלחימה קשוחים יותר.

דרום סוריה הוא אחד מאחרוני מעוזיהם של המורדים. חבל ארץ זה זכה ליציבות יחסית מאז שנכלל בין "אזורי ההרגעה" (de-escalation) על פי הסכם בין רוסיה לארצות הברית, שגובש במעורבות ירדן וישראל ביולי 2017. אולם, לא היה ספק כי הרגיעה זמנית בלבד. המערכה להשתלטות על דרעא היא בעלת משמעות סמלית למשטר אסד, שכן זה האזור שבו פרצה ההתקוממות האזרחית נגדו במאוס 2011. המוטיבציה להפר את הפסקת האש ולצאת למתקפה שתכליתה להשתלט על האזור מורכבת ממספר רבדים. הצידוק הראשון למהלך הוא שהאזור מהווה פרצה, שדרכה חודרים גורמי טרור המזוהים עם המדינה האסלאמית (דאע"ש) לסוריה. ואכן, אזור דרום רמת הגולן ואגן הירמוך עדיין נשלט על ידי שלוחה של המדינה האסלאמית, 'צבא חאלד אבן אל-וליד'. שנית, כפי שטוענת האופוזיציה למשטר, מטרת המהלך היא לשנות את מאזן הכוחות על ידי שיפור עמדות במסגרת המגעים המדיניים לגיבוש הסדר ליישוב סוריה, ולקבע את העובדה שאסד שולט ברוב האזורים המיושבים במדינה. מחוז דרעא עצמו הוא החלק

הדרומי ב"עמוד השדרה הסורי" (מחלב בצפון דרך חומץ ודמשק דרומה לדרעא), החיוני למשטר. שלישית, לאחר שהושלם כיבוש "עוטף דמשק" על ידי הקואליציה הפרו-אסדית, דרום סוריה הוא מרחב נוח יחסית לכיבוש, בהשוואה לשני מרחבים אחרים שנותרו בשליטת המורדים: אדליב בצפון המדינה, שהוא מעוז המורדים הסונים - הסלפים והאסלאמיסטים, וצפון מזרח סוריה, שנמצא בשליטה של הכורדים, באמצעות הכוחות הסורים הדמוקרטים (SDF) שנתמכים על ידי ארצות הברית.

מעבר למאבק הפנים-סורי ולאינטרסים של אסד, מדובר במאבק כוחות אזורי ובין-מעצמתי. מפרספקטיבה רחבה יותר, המהלך מוסבר כחלק מ"דיל" שרוסיה מנסה להוביל מול ארצות הברית וישראל, ועיקרו הרחקת הכוחות האיראניים מדרום סוריה תמורת השלמתן עם שלטון אסד בסוריה כולה. במסגרת זו, הסכמה ישראלית לפריסת כוחות אסד בדרום, כולל ברמת הגולן הסורית, משמעותה קבלה דה פקטו את הדרישה הרוסית שישראל לא תפגע במשטר אסד, בתמורה להרחקת כוחות איראן ושלוחיה מהאזורים שבקרבת ישראל וירדן. לפי היגיון זה, על ישראל להימנע מלהתערב בשעה שכוחות אסד כותשים את כוחות המורדים ומשתלטים על המרחב בסמוך לגבולה ברמת הגולן.

בד בבד מנהלת רוסיה מגעים עם ארצות הברית לקראת פסגת הנשיאים טראמפ ופוטין, הצפויה להיערך במחצית יולי בהלסינקי, תוך ניצול שאיפת הנשיא טראמפ לממש את התחייבותו להוציא את הכוחות האמריקאים מסוריה. רוסיה מעוניינת שארצות הברית תפנה את הבסיס האמריקאי באל-טנף שבדרום מזרח סוריה - אזור שאיבד את חיוניותו כמרחב להקמה ולאיימון של ארגוני מורדים, ועם הזמן הפך למעין מחסום בנתיב היבשתי הישיר מאיראן לסוריה, דרך עיראק. אכן, יש עדויות לכך שבעת הנוכחית ארצות הברית בוחנת את נחיצות הבסיס, בעיקר לאחר ששלחה לכוחות המורדים מסר כי לא תתערב ולא תעניק להם תמיכה בלחימה בדרום. בנוסף, לרוסיה יהיה נוח להציע לארצות הברית הצעות הקושרות את סוגיית הוצאת הכוחות האיראניים מסוריה להסכמת ממשל טראמפ להישארות אסד בשלטון, לאחר שתוחזר לידי השליטה בסוריה כולה.

הנה כי כן, באזור הלחימה בדרום סוריה מתקיים פרדוקס. רוסיה מציעה לאיראן פתיחת גשר יבשתי, בו היא חושקת, אבל בתמורה על טהראן להסכים להרחקת כוחותיה ושלוחיה - מיליציות שיעיות וחיזבאללה - מדרום סוריה. יוזכר שיחסי רוסיה-איראן מטבעם מתאפיינים בדינמיקה של "כבדהו וחשדהו". רוסיה מנסה למנף את האירועים האחרונים, כולל חששותיו של אסד מכך שאיראן גוררת אותו לעימות צבאי עם ישראל, במטרה לבסס מציאות שבה רק על פיה יישק דבר בסוריה. לעומתה, איראן אינה מתכוונת לוותר על השפעתה והתבססותה בסוריה, ומטמיעה מפקדים של משמרות המהפכה ולוחמים של המיליציות השיעיות הנתונות למרותה בשורות צבא סוריה, הנלחם במורדים בדרום (במיליציות הנמרים ובמיליציות ההגנה הלאומיים (NDF)).

הנשיא טראמפ משלים למעשה עם הדומיננטיות הרוסית בסוריה ובמסגרת זו עם סיוע רוסי למשטר אסד להשתלט על האזורים בקרבת הגבול הירדני והישראלי. זאת, בתמורה לערבויות של רוסיה כי המשטר הסורי לא יטבח בכוחות המורדים הנתמכים בידי ארצות הברית, יאפשר להם לצאת מהאזורים שנאחזו בהם בדרום מערב המדינה, וכן תיבלס כניסה של כוחות הנתמכים בידי איראן לאזור. בהתייחס ללחימה באזור, דובר הפנטגון הדגיש כי ארצות הברית נותרה ממוקדת בהבסת המדינה האסלאמית וכי מומלץ לכל השחקנים באזור לא לתקוף את הכוחות האמריקאים ואת שותפיהם בקואליציה למאבק במדינה האסלאמית.

גורמי האופוזיציה וכוחות המורדים בסוריה ניצבים מול התסריט המוכר של נטישת המדינות התומכות בהם בשעת מבחן. הפעם אלו ארצות הברית, ירדן וישראל, שתמכו בכוחות המורדים, בעיקר בצבא הסורי החופשי (FSA), ועכשיו הן עומדות מנגד ומאפשרות לקואליציה הפרו-אסדית להכות בהם ובאזרחים הסורים המתגוררים במרחב שבו נאחזו. ראש הרשות העליונה למשא ומתן מטעם האופוזיציה הסורית, נאצר אל-חרירי, גינה את מה שכינה "השתיקה האמריקאית" לנוכח המתקפה, וטען כי רק "עסקה שפלה" יכולה להסביר את חוסר התגובה האמריקאית לנוכח המתרחש.

לפי נתוני האו"ם, על רקע הלחימה נעקרו מבתיהם בשבוע האחרון כרבע מיליון איש. רוב העקורים מתרכזים סמוך לגבול ירדן ומספר אלפים התיישבו בסמוך לגבול ישראל, באזור המפורז שבגבול בין שתי המדינות על פי הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל לסוריה משנת 1974. גם ירדן וגם ישראל נחששות למנוע זליגת פליטים לשטחן. ישראל מעניקה סיוע הומניטארי לעקורים שהתיישבו בקרבת הגבול, והודיעה כי לא תאפשר לצבא סוריה להיכנס לשטח המפורז. כהפגנת נחישות תגברה ישראל את כוחותיה ברמת הגולן.

סיכום והערכה

ההתפתחויות בפעילות הצבאית בדורא מעידות כי האופוזיציה למשטר אסד מאבדת בהדרגה את המעוז העיקרי שלה בדרום המדינה, שהיה סמל ההתקוממות, בעוד המשטר מחזיר לעצמו את שליטתו והשפעתו. שוב התנפצו תקוות המורדים לסיוע חיצוני מול המכבש של הקואליציה הפרו-אסדית והסתבר להם שהם לבדם במערכה.

תמונת המצב מצביעה על כך כי ישראל וארצות הברית משליכות משום מה את יהבן על רוסיה, בציפייה שזו תרחיק את הכוחות האיראניים והמיליציות השיעיות לטווח של 60 – 70 ק"מ מאזור הגבול עם ישראל וירדן, ואף שואפות שרוסיה תסלקם כליל משטח סוריה. תמורת זאת הן מוכנות להשלים עם הישארות בשאר אל-אסד בתפקיד נשיא סוריה ועם המשך שלטונו של האיש, האחראי לרצח של קרוב לחצי מיליון אזרחים סורים. בנוסף, נראה שארצות הברית וישראל לא תמנענה מכוחות הקואליציה הפרו-אסדית לשחרר את שאר השטחים שעדיין נמצאים בשליטת המורדים (בעיקר בצפון ובצפון מזרח סוריה). בעוד ממשל טראמפ מחפש הסדר שיאפשר פינוי מהיר של הכוחות האמריקאים משטח סוריה, ישראל בחרה להשלים עם המגמה שאסד הוא המנצח במלחמת האזרחים ולקוות כי ההשפעה הרוסית בסוריה תגבר על זאת של איראן.

ישראל בחרה להעלים עין מהעובדה כי כוחות השייכים למיליציות השיעיות מוטמעים בכוחות אסד ונלחמים בגזרת דורא. לפיכך, תהא זאת טעות להניח כי בתום הלחימה משטר אסד יענה לדרישה רוסית להרחקת הכוחות האיראניים ושלוחיהם. השתלטות משטר אסד על דרום סוריה ורמת הגולן תביא להנצחת נוכחות שיעית זרה בדרום, אם ככוח מוסווה בצבא ובמיליציות הסוריות ואם כמיליציות שיעיות, לכאורה מקומיות, המוכוונות על ידי איראן.

ישראל מעמידה בסכנה הישג חשוב שרשמה בשנות המלחמה בסוריה עד כה, והוא כינון משטר גבול יציב ושקט ברמת הגולן על בסיס הבנות עם הקהילות המקומיות בצד הסורי, שבמסגרתן הן קיבלו סיוע הומניטארי ואזרחי מישראל בתמורה למניעת פעילות טרור משטחן לעבר רמת הגולן. כעת מוכנה ישראל להשלים עם חזרת שליטתו של אסד במרחב הגבול, תוך הבנה כי כוחותיו

נתמכים על ידי המיליציות השיעיות וצבאו מונחה על ידי קצינים איראניים. כל זאת, בציפיית שווא שרוסיה תרחיק את הכוחות האיראניים ושלוחיהם מסוריה.

עם זאת, לישראל ניסיון חיובי של גבול שקט ויציב, טרם מלחמת האזרחים כשאסד שלט ברמת הגולן והיווה עבודה כתובת אחראית לנעשה מעבר לגבול, ונראה שישראל מעריכה כיום כי במצב החדש יהיה לאסד אינטרס לשמור על השקט בגבול עמה משום שהאינטרסים שלו אינם זהים לחלוטין לאלו של איראן וחזבאללה. אם זה המצב, נכון שישראל תתחיל לנהל דיאלוג עם משטר אסד, כנראה בשלב זה באמצעות רוסיה, כדי לבסס את היציבות והרגיעה ברמת הגולן, לקבוע את כללי המשחק, ולדון בהגבלות על נוכחות איראן ושלוחיה (גיאוגרפיות ובאמצעי לחימה). בד בבד, על ישראל להמשיך להפגין נחישות במניעת בניית תשתית צבאית איראנית בסוריה, בדגש על יכולות המאיימות עליה, וכן להמשיך לאחוז בקלף ההיזק שהיא יכולה לגרום למשטר אסד, אם יחרוג מההבנות וכללי המשחק שייקבעו.